

**Araştırma Makalesi****Başvuru:** 18.10.2022**Kabul:** 02.11.2022**Atıf:** Saygılı, Serdar ve Gülsima Urtekin. "Saul Aaron Semantiğinde Özel Adlar ve Gönderim Problemi," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 19 (Haziran 2023): 6-17. <https://doi.org/10.55256/temasa.1190999>

# Saul Aaron Kripke Semantiğinde Özel Adlar ve Gönderim Problemi

**Serdar Saygılı<sup>1</sup>**

ORCID: 0000-0003-1986-6448

**Gülsima Urtekin<sup>2</sup>**

ORCID: 0000-0002-5873-3966

DOI: 10.55256/TEMASA.1190999

## Öz

Saul Aaron Kripke, son yüzyılın semantik geleneğinin önemli filozoflarından birisidir. Kripke, özel adların gönderimlerini, olanaklı dünyalar kuramını kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Böylece özel adların olanaklı dünyalardaki gönderimi, önermelerin doğruluk değerini belirlemektedir. Ancak Frege ve Russell, özel adların gönderiminde, betimleyici gönderim kuramlarını kullanmıştır. Betimleyici kuramla beraber, özel adlar ile betimleyiciler arasında hem özdeşlik hem de anlamsal bir zorunluluk kurulmuştur. Kripke, olanaklı dünyalar kuramıyla beraber adların gönderimleri ile betimleyicileri arasındaki ilişkiyi olgusal bağlamında değerlendirmiştir. Olanaklı dünyalar kuramı, olgusal dünyanın farklı zihinsel versiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır. Zihinsel sürecin ürünleri olan olanaklı dünyalar kuramı, önermelerin olgu bağlamında değerlendirilmesinin sorgulamasına sebep olmuştur. Olgu karşıtı durumların değerlendirilmesiyle özel adlar ve betimleyicileri arasındaki özdeşlik ve anlamsal zorunluluk algısı değişmiştir. Kripke'nin çalışmalarıyla beraber Kant'tan sonra devam eden apriori zorunluluk düşüncesi aposteriori zorunluluğa olanak tanımıştır. Bu çalışmamızda Kripke'nin olanaklı dünyalar kuramı bağlamında özel adların gönderimi ve gönderimin zorunluluk ilişkisi incelenecektir. Ayrıca Kripke semantiğinde özel adlar, gönderim ve betimleyiciler arasındaki gönderim ilişkisi tartışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Özel Adlar, Gönderim, Katı Belirleyiciler, Olanaklı Dünyalar Kuramı, Zorunluluk.

## Propertes Names And Shipping Problem In Semantics Saul Aaron Kripke

### Abstract

Saul Aaron Kripke is one of the influential philosophers of the semantic tradition of the last century. Kripke tries to explain the references of proper nouns using the theory of possible worlds. Thus, the reference of Proper names in possible worlds determines the truth value of propositions. However, Frege and Russell used descriptive theories to refer to proper nouns. With descriptive theory, both identity and semantic necessity have been established between proper nouns and descriptors. Along with his theory of possible worlds, Kripke evaluated the relationship between nouns' references and descriptors in a factual context. The theory of possible worlds emerges as different mental versions of the factual world. The possible worlds, which are the products of the mental process, cause us to question the evaluation of propositions in the context of facts. With the evaluation of counterfactual situations, the perception of identity and semantic necessity between proper nouns and their descriptors has changed. The idea of a priori necessity, which continued after Kant with the work of Kripke, allowed a posteriori necessity. In this study, the relationship between the reference of proper nouns and the necessity of reference will be examined in the context of Kripke's theory of possible worlds. The reference relationship between proper nouns, references, and identifiers in Kripke semantics will be discussed.

**Keywords:** Proper Nouns, Reference, Solid Determinants, Possible Worlds Theory, Necessity.<sup>1</sup> Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. [serdarsaygili@erciyes.edu.tr](mailto:serdarsaygili@erciyes.edu.tr)<sup>2</sup> MEB'de Öğretmen. [urtekingulsima@gmail.com](mailto:urtekingulsima@gmail.com)

## Giriş

Mantıkta kurulan her önerme bir özne ve yüklemden meydana gelmektedir. Herhangi bir önermenin içerdiği şeyin nesnesine uygunluğu, önermenin doğruluk değerini belirlemektedir. Önermede bahsi geçen şey, nesnesine uygunsa önerme doğrudur, değilse önerme yanlıştır. Örneğin, ‘Bütün elmalar kırmızıdır’ önermesi yanlıştır; ancak, ‘Bütün elmalar meyvedir’ önermesi doğrudur.<sup>3</sup> Çünkü ‘Bütün elmalar kırmızıdır’ önermesinde tek bir yeşil elma mevcut önerme ile çelişmektedir. Önermede ancak ve ancak yüklem, öznenin en belirgin, en kapsamlı ve en kabul gören özelliğine işaret etmelidir ya da özelliğini tarif etmelidir. Zira tarif, terimin kapsadığı en belirgin karakterlerin belirtilmesi yoluyla yapılmaktadır.<sup>4</sup> Yüklem nesne olması durumunda bahsi geçen değerlendirmenin yapılması olanaklıdır. Ancak özne, bir ‘özel ad’a işaret ediyorsa ve yüklem, özneyi tarif ediyorsa önermenin doğruluk değeri, özel adla yüklem arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilir. Yüklem, öznenin sahip olduğu niteliklerden bahsediyorsa önerme doğru olarak kabul görmektedir. Şayet yüklem, öznenin sahip olmadığı niteliklerden bahsediyorsa önerme yanlış olarak kabul edilmektedir. Bu durumda önermelerde herhangi bir yargı ortaya koyabilmek için özne ve yüklem arasındaki ilişki analiz edilmelidir. Felsefe tarihinde özne ve yüklem arasındaki ilişkiyi ilk olarak Aristoteles’in kategorilerinde görmek mümkündür.

Aristoteles, kategorilerden bahsederken töz dışındaki kategorileri tözün nitelikleri olarak göstermiştir.<sup>5</sup> Aristoteles’e göre, önerme içinde başka bir özneye uygun düşebilecek bir özellik ile özneye nitelik atfetmek yanlıştır. ‘Sokrates filozoftur’ önermesinde filozof olmak Sokrates’in niteliğidir. Ancak bu özellik diğer insanlara da ait olabilecek niteliğe karşılık gelmektedir. Bu durumda önerme içinde yüklem, öznenin sadece niteliklerini belirtmektedir. Kendinde şey olarak bilinen tözün bir niteliği doğrultusunda yargı geliştirilebilir.<sup>6</sup> Bu durumda özne, kendinde şey olarak ancak niteliklerini tartışmaya açmaktadır. Öznenin nitelikleri de onun öz’ünü değil, ilineklerini oluşturur. ‘Sokrates filozoftur’ önermesinde filozof, Sokrates’in ilineğidir ancak; Sokrates’in öz’ü değildir. Zira filozof olmak sadece Sokrates’in değil, birçok insanın sahip olabileceği ve olduğu niteliğe karşılık gelmektedir. Bu bağlamda ilinek, önermelerde öznenin yüklemine ifade etmektedir.<sup>7</sup> Dolayısıyla önermelerde yargımızı belirleyen, töz ve kategori arasındaki ilişkidir. Aristoteles’in önermeler ve yargılar arasında kurduğu ilişki Kant’ın analitik ve sentetik önermeler ayırımıyla değişime uğramıştır. Zira Kant’a göre, önermeler anlamsal değil, içeriksel farklılıklara sahiptir.

Kant’a göre, yargı sadece bilgiyi açıklayıcı nitelikte ise analitiktir. Bilgiyi açıklamanın yanında yeni bilgiler de veriyorsa sentetiktir.<sup>8</sup> Kant’a göre, analitik yargılar sentetik yargıların zıddı değildir, ancak sentetik yargılardan içeriksel olarak farklıdır.<sup>9</sup> Analitik önermeler, çelişmezlik ilkesine dayalıdır ve yüklem özneyle çelişmez. Aynı zamanda analitik önermenin değilleyicisi de analitiktir ve yine yüklem öznenin nitelikleriyle

<sup>3</sup> Doğan Özlem, *Mantık* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004), 34.

<sup>4</sup> Nurettin Topçu, *Mantık* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 17.

<sup>5</sup> Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010), 140.

<sup>6</sup> Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan. (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2010), 167.

<sup>7</sup> Aristoteles, *Metafizik*, 208.

<sup>8</sup> Immanuel Kant, *Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015), 14.

<sup>9</sup> Turgay Akyüz, “Kant’ın Analitik ve Sentetik Ayırımının Aristotelesçi Felsefe Geleneği Bakımından Değerlendirilmesi,” *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (Kış 2017): 156.

çelişmez. Kant, apriori ve aposteriori bilgileri de deneye dayalı ve deney öncesi bağlamında değerlendirmiştir. Apriori bilgi, deney öncesi saf akıldan kaynaklanan bilgileri temsil etmekle birlikte zorunludur. Aposteriori bilgi, deneye dayalı olmakla birlikte zorunlu değil, genel geçerdir.<sup>10</sup> Kant'a göre, önemli olan sentetik apriori yargılardır.<sup>11</sup> Çünkü sentetik önermeler mevcut yargının dışında yeni bilgiler verir aynı zamanda apriori olması bakımından zorunludur. Kant bu ayrımla Aristoteles'ten bu yana devam eden töz anlayışını değiştirmiştir. Töz olarak bahsedilen şeyler temelde özne olarak var olan şeylerdir.

Kantçı fikirler, 19. yüzyılda sentetik apriori anlayışının eleştirilmesiyle ve özellikle Frege'nin çalışmalarıyla dönüşmeye başlamıştır. Frege'nin matematiği mantığa indirgeme ve matematik önermelerin analitik önermeler olduğunu göstermesiyle beraber mantık üzerine yeni çalışmalar yapılmıştır.<sup>12</sup> Frege, matematiksel fonksiyonlardan yola çıkarak cümle fonksiyon teorisini geliştirmiştir. Cümle fonksiyon teorisinde herhangi bir önerme içinde iki yapı mevcuttur. Bu yapılar arasında özne değişken, yüklem ise sabittir. Örneğin, 'x, y'yi seviyor' ifadesinde x sabit alınırsa 'y'yi seviyor' değişken olur; ancak, y sabit alınırsa 'x'i seviyor' değişken olur.<sup>13</sup> Frege'nin cümle fonksiyon teorisi esasen önermenin sembolik dizilimi göstermektedir. Ancak cümlenin anlamı göndergesiyle tayin edilir. Frege'ye göre, bir ad ya da işaret yoluyla anlam oluşabilir ve bu anlama gönderme ile işaret edilebilir. Çünkü Frege'ye göre, özne önermede yargının belirleyicisi olan kavramdır.<sup>14</sup> Dolayısıyla işaret yoluyla oluşturduğumuz anlama gönderim yapmaktadır.<sup>15</sup> Özel adlar anlam gönderim bakımından özdeş sayılırlar. Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızı ikisi de Venüs'e gönderme yapması sebebiyle özdeş sayılır.<sup>16</sup> Frege'ye göre, anlam ve gönderim ayrımı özel adın göstergesinden kaynaklanır.<sup>17</sup> Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızı gönderge olarak özdeştir, ancak, özel ad olarak farklıdır. Özel adlar arasındaki anlam sorunu özel ad ve gönderge arasındaki işaret etme durumundan kaynaklanmaktadır.

Adlar ile gönderge arasındaki ayrımı Russell, adların belirli betimleyicileri üzerinden yapmıştır. 'Fransa'nın günümüz kralı keldir' önermesinin belirli bir göndergesi yoktur. Önerme, anlamlı olmasına rağmen yanlıştır. Frege için ne doğru ne de yanlış olabilen bu önerme Russell'a göre, betimleyicinin göndergesi olmadığından dolayı yanlıştır.<sup>18</sup> Russell, belirli betimlemeyi elemeye yönelik mantıksal bir analiz yöntemi olarak kullanmıştır.<sup>19</sup> Şayet *Fransa'nın günümüz kralı keldir* önermesi yanlışa bu durum gönderimden değil, betimleyicilerden kaynaklanmaktadır. Böylece Frege ve Russell, özel adların gönderimini betimleyiciler ve olgusal dünya üzerinde yoğunlaştırmıştır. Aristoteles sonrası devam eden bu tartışmalar Kripke'nin semantik çalışmalarıyla boyut değiştirmiştir. Çünkü özel adların gönderiminde belirleyici olan betimleyiciler, yerini özel adın temsillerine bırakmıştır. Böylece özdeşlik ve gönderimde zorunluluk yargısı değişmiştir. Bu çalışmamızda Kripke'de özel adların gönderimi, olanaklı dünyalar kuramı bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda gönderim ile özel ad arasındaki olanaklılık ve zorunluluk durumu değerlendirilecektir.

<sup>10</sup> Kant, *Prolegomena*, 16.

<sup>11</sup> Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007), 352.

<sup>12</sup> Ahmet Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe 1* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset, 2012), 27.

<sup>13</sup> Atakan Altınörs, *Dil Felsefesine Giriş* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003), 116.

<sup>14</sup> Gottlob Frege, *Kavram Yazısı*, çev. Mustafa Özdemir. (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2019), 32.

<sup>15</sup> Gottlob Frege, *Aritmetiğin Temelleri*, çev. H. Bülent Gözkan. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 49.

<sup>16</sup> Frege, *Aritmetiğin Temelleri*, 50.

<sup>17</sup> Frege, *Aritmetiğin Temelleri*, 51.

<sup>18</sup> Çitil, *Çağdaş Felsefe 1*, 59-60.

<sup>19</sup> Altınörs, *Dil Felsefesine Giriş*, 120.

## 1. Kripke'de Özdeşlik Problemi

Kripke, *Olanaklı Dünyalar Kuramı'nı* kullanarak kiplik içeren önermeleri yorumlayıp anlamlandırmak istemiştir. Kiplikler, önermelere olanaklılık, zorunluluk ve olumsuzluk atfettiğimizde ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir önermeye kiplik atfedildiğinde söylemle ilgili, önermede geçen nesneye kiplik atfedildiğinde ise şeylerle ilgili kipliklerden söz edilmektedir. Sözelimi 'Bu kitap incedir' önermesinde kitaba olumsal olarak kısıklık atfedilir. 'İki ile dördün toplamı altıdır' önermesinde ise önermede toplamın altı olmasına zorunluluk atfedilir. Kripke, kiplik içeren önermeleri olgusal bağlamının dışında olanaklı dünyalar kuramı üzerinden tartışmaktadır.<sup>20</sup> Olgu karşıtı herhangi bir durumdan söz edildiğinde esasen olanaklı dünyalar hakkında konuşulmaktadır. Kripke, olanaklı dünyalar kuramını ise matematikte olasılık problemlerinde sıkça rastlanılan zar örneği ile açıklamaya çalışmıştır. İki zar attığındada üste gelen sayıları hesaplarken gelebilecek tüm olasılıklar, işleme tabii tutulmaktadır. Bu durumda iki zarın atılma olayında üste gelen sayının otuz altı farklı olasılığı olmasına rağmen reelde iki sayının düşmesi, bahsi geçen sayıların olgusal dünyadaki karşılığıdır. Ancak yine de geriye otuz beş farklı olasılık mevcuttur ve bu olasılıklar, olanaklı dünyaları oluşturacaktır. Kripke'ye göre, olasılık problemleri insanları henüz küçük yaşlarda olanaklı dünyalarla tanıştırmıştır.<sup>21</sup> Olanaklı durumlar, olgusal dünyada gerçekleşen matematiksel hesaplamalar gibi zihinsel sürecin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece olanaklı dünyalar maddi olarak var olan değil, zihinsel sürecin kuramsal araçları olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>22</sup> Bu durumda olanaklı dünyalar kuramı, önermenin de olgusal değerlendirmesini yeniden sorgulamaya açmıştır. Zira olgusal bağlamın dışında değerlendirme yapıldığında önermelerin gönderimi de olgusal bağlamının dışına çıkacaktır. Buradan hareketle Kripke, ilk olarak Frege ve Russell'ın olgusal dünyayla temellendirmeye çalıştığı betimleyici kuramlarını eleştirmiştir.

Frege, anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrımla esasen herhangi bir önermede önce anlam daha sonra gönderimin geldiğini göstermek istemiştir. Nitekim, özel bir adın gönderimi önce anlamına daha sonra betimleyicisine işaret etmektedir. Bu bağlamda Frege, *On Sence and Reference* adlı makalesinde özdeşlik ve eşitliği<sup>23</sup> birbiri yerine kullanarak betimleyicinin gönderimi ile anlamı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Bu sebeptendir ki, Frege'nin özdeşliği doğrudan eşitlik olarak değerlendirdiği düşünülebilir. Frege'ye göre, Sabah Yıldızı ile Akşam Yıldızının referansları aynı olmasına rağmen anlamları farklıdır.<sup>24</sup> Adın betimleyicisi, gösterdiği nesne, ancak adın anlamı ifade ettiği şeydir. Bu durumda Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızı ikisi de Venüs'ü işaret etse de anlam açısından ikisi de Venüs anlamına gelmeyecektir. Ancak Venüs, tek başına hem Sabah Yıldızı hem de Akşam Yıldızı anlamlarına gelmektedir. Çünkü Frege'ye göre, anlam betimleyicilerin ifade ettiği şeye karşılık gelmektedir.<sup>25</sup> Frege, anlamsal olarak Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızını kendilerini sunuş biçimi olarak değerlendirmiştir.<sup>26</sup> Anlaşılacağı üzere Frege, betimleyici ile anlam arasında yaptığı ayrımla beraber betimleyiciyle duyular arasında bir bağlantı kurmuştur. Betimleyiciler de kişinin farklı zamanlarda meydana gelen farklı duyuları yoluyla oluşmuştur. Bir atlı, bir ressam ve bir zoolog farklı

<sup>20</sup> Ahmet Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefeden Kesitler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2010), 89.

<sup>21</sup> Saul A. Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, çev. Berat Açı. (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 25.

<sup>22</sup> Vedat Çelebi, "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," *Beytülhikme Felsefe Dergisi* (2017/2): 52.

<sup>23</sup> Frege, makalenin giriş bölümünde "equality" kelimesini kullanarak dipnotta bu kavramı özellikle özdeşlik yerine kullandığını belirtmiştir. Bkz., Gottlob Frege, "On Sence and Reference," *Philosophical Review* sayı: 57 (1948): 36.

<sup>24</sup> Frege, "On Sence and Reference," 37.

<sup>25</sup> Saul A. Kripke, *Wittgenstein Kuralları ve Özel Dil*, çev. Berat Açı. (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007), 78.

<sup>26</sup> Çelebi, "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," 54.

düşünceler ve duyularla birlikte aynı kişi olan Bucephalus'a işaret etmektedir.<sup>27</sup> Böylece *atlı* betimleyicisi tek başına Bucephalus anlamına gelmemesine rağmen Bucephalus, tek başına hem atlı hem ressam hem de zoolog anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla özel bir ad betimleyicisinin anlamını taşır ama tek başına betimleyiciyle anlamca özdeş olamaz. Şayet özdeşlik atlı olmayla sınırlı olursa, her atlının Bucephalus olması gerekmektedir. Benzer şekilde 'a=b' önermesinde b, ile a'nın betimleyicileri aynı olabilir ancak 'a=a' ile 'a=b' aynı anlamları taşıyamaz.<sup>28</sup> Bu durumda Frege, özel adların betimleyicileri ile kurduğu ilişkiyi olgusal dünyanın sınırlarının içinde değerlendirmiştir. Dış dünyanın kendini sunuş biçimi, betimleyicilerimizi oluştururken anlam, betimleyicilerin çağrışım yaptığı şey'e karşılık gelmektedir. Anlam için betimleyiciyi bilmemize gerek yoktur. Öte yandan anlam sayesinde nesnelere bahsedilebilir ve onlar betimlenebilirler.<sup>29</sup>

Frege'nin önermeler üzerinde yapmış olduğu anlam ve gönderim ayrımı mantık, dil ve dünya sınırları içindedir. Bu nedenle özel adların gönderimi de olgu durumları çerçevesinde şekillenmektedir. Russell'a göre, Frege'nin yanıldığı nokta betimleyicilerin birer anlam taşıdığı ve bu anlam ile beraber gönderimde bulunduğu durumdur. Sözelimi, 'Fransa'nın günümüz kralı keldir' önermesinde *kel* olarak değerlendirilen betimleyicinin göndergesi vardır. Gönderim üzerinden önermenin doğruluk ya da yanlışlığı ölçülebilir. Ancak 'Fransa'nın günümüz kralı keldir' önermesinde gönderim olmadığı için betimleyicinin anlamlı olması önermenin yanlışlığını değiştirmez.<sup>30</sup> Önermenin doğruluk değeri alabilmesi için Fransa'da bir kişiye krallık verilmesi ve kral olan kişinin de kel olması gerekmektedir.<sup>31</sup> Çünkü Russell'a göre, önermede öznenin olgusal karşılığı yoksa önermeye yönelik herhangi bir yargı geliştirilemez.<sup>32</sup> Bu durumda öncelikle öznenin olgusal dünyada karşılığı olmalıdır. Russell, gönderimin olmadığı önermeleri, betimleyici anlamlı olsa dahi saçma olarak değil, yanlış olarak değerlendirmiştir.

Öte yandan Russell, özel adları betimleyicilerin kısaltmaları olarak değerlendirmiştir. Şayet Pegasus'tan bahsediliyorsa, Pegasus yerine 'X, bir attır', 'X, kanatlıdır', 'X tek boynuzlu sahiptir' ifadeleri kullanılabilir ancak, daha fazlası için 'X, Pegasus'tur' ifadesi kullanılır.<sup>33</sup> Bu sepelelerdir ki, özel adlara dair ortaya çıkabilecek problemler onun betimleyicilerinden kaynaklanmaktadır. Şayet Pegasus, tek boynuzlu değilse bu durumda önermedeki hata Pegasus'un kendisinden değil, onun betimleyicisinden kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen hatanın giderilebilmesi için oluşturulacak olan yeni betimleyicinin 'tek boynuzlu olmayan' şeklinde olması gerekmektedir. Çünkü Russell'a göre, bu hata betimleyicinin belirtilmemesinden kaynaklanmaktadır.<sup>34</sup> Nihayetinde özel adın gönderimi üzerinden kaynaklanan problem, özel adın kendisinden kaynaklanmadığı için gönderiminin değiştirilmesiyle giderilebilir.

Frege ve Russell'ın betimleyici kuramlarından anlaşılacağı üzere özel adlar, betimleyicilerini tanımlar.<sup>35</sup> Betimleyici kuramının temeli de olgusal dünyadır. Kripke, olgusal dünyanın dışında olanaklı dünyalar kura-

<sup>27</sup> Frege, "On Sense and Reference," 39.

<sup>28</sup> Frege, "On Sense and Reference," 230.

<sup>29</sup> Mustafa Yıldırım, "Frege'nin Anlam ve Gönderim Ayrımı," *Beytülhikme Felsefe Dergisi* sayı: 2 (2017/7): 164.

<sup>30</sup> Bertrand Russell, "Gönderim Üzerine," çev. Alper Yavuz, *Felsefe Tartışmaları* 49, (2015): 5.

<sup>31</sup> Saul A. Kripke, "Speaker's Reference and Semantic Reference," *Midwest Studies In Philosophy* (1977/2): 265.

<sup>32</sup> Bertrand Russell, *Mistisizm ve Mantık*, çev. Aysel Usluata. (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1972), 190.

<sup>33</sup> Recep Yavuz Başoğlu ve Mehmet Taylan Cüyaz, "Boş Adlar ve Özel Adların Ontolojik Yükü," *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* sayı: 1 (2017/10): 122.

<sup>34</sup> Bertrand Russell, *Dış Dünya Üzerine Bilgilerimiz*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996), 47.

<sup>35</sup> Saul A. Kripke, *Reference and Existence the John Locke Lectures* (New York: Oxford University Press, 2013), 12.

mını kullanmıştır. Böylece Kripke, herhangi bir önermenin betimleyicisini olguların dışına taşımıştır. Kripke'ye göre, Aristoteles sonrası devam eden özel adların gönderim probleminde göz ardı edilen şey, olgu karşıtı durumlardır.<sup>36</sup> 'Aristoteles, köpeklere bayılırdı' önermesinde herkes, Aristoteles adında bir filozofun varlığını kabul etmektedir. Bu önerme de şayet Aristoteles, *köpekleri seviyorsa* doğru olabilir. Kripke'ye göre, bu önermenin doğruluğu olgu bağlamının dışında değerlendirilmelidir. Aristoteles'in var olmadığı bir dünyada aynı önermeden bahsedilemez. Bununla beraber Aristoteles'in betimleyicileri de arttırılamaz. Bu bağlamda özel adların anlamları betimleyicileriyle özdeş olmaktan da uzaklaşacaktır. Kripke'ye göre betimleyicilerin, özel adların betimleyicisi olması sadece uzlaşımsal betimdir. Gönderim üzerinden yapılan uzlaşımsal betimleme adın anlamıyla paralel olmaz.<sup>37</sup> Bu durumda ilk olarak Frege'nin betimleyici ile özel ad arasında kurduğu anlamsal ilişki sekteye uğrayacaktır. Zira özel adın betimleyicisiyle kurduğu ilişki, olanaklı dünyaların hepsinde aynı anlama gelmeyecektir. Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk* adlı eserinde bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"... Aristoteles, Platon ile çalışmış en büyük adamdır' dediğimizi farz edin. Eğer bunu bir tanım olarak kullanıyorsak, Aristoteles adı, 'Platon'la çalışan en büyük adam' anlamına gelir. O zaman, elbette bazı mümkün dünyalarda, bu adam Platon'la çalışmamış olabilir ve diğer bazı adamlar Aristoteles olabilir."<sup>38</sup>

Şu hâlde olanaklı dünyaların herhangi birinde Aristoteles, Platon'la tanışmamış olduğunda adın anlamının 'Platon'la çalışan en büyük adam' olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda özel adın anlamı ile gönderimi olanaklı dünyalarda Frege'nin belirlediği şartları sağlamayacağından dolayı aralarında anlamsal ilişki de kurulamayacaktır. Kripke betimleyici ile özel ad arasındaki eş anlamlılığı ortadan kaldırıp özel adla betimleyicinin birbirleri yerine kullanılmasının da önüne geçmek istemiştir. Şayet Aristoteles, Platon'la tanışmamış olsa ya da Metafizik'i yazmamış olsa da Aristoteles adında biri yine de var olmuştur. Kripke'ye göre, 'Aristoteles'in felsefeyle hiç ilgilenmemiş olduğunu farz edin' ifadesinde Platon ve Büyük İskender kast edilmeden doğrudan Aristoteles'in felsefeyle uğraşmadığı ifade edilmiştir.<sup>39</sup> Buradan anlaşılacağı üzere Kripke, Frege'nin anlam kuramını iki noktada eleştirmektedir. İlki, betimleyicinin anlamını adın anlamı olarak alması böylece betimleyicinin adın göstergesi olarak kullanmasıdır. İkinci nokta ise özel adla betimleyici arasında anlamdan yola çıkarak özdeşliğin kurulmasıdır.<sup>40</sup> Russell da Frege'nin anlam kuramını eleştirmesine rağmen Kripke'nin eleştirilerine maruz kalmıştır. Zira Russell da yukarıda bahsedildiği üzere betimleyicileri özel adların kısaltmaları olarak kullanmıştır.

Kripke'ye göre, şayet betimleyiciler kısaltmalar olarak kullanılırsa betimleyicilerle beraber betimleyici kümeler ortaya çıkacaktır.<sup>41</sup> Aynı zamanda bu kümelerin özel adla eş anlamlı olarak adlandırılması gerekecektir. Eş anlamlılık, betimleyici ile özel adın arasında kurulunca da özel adın olgu karşıtı durumlarından söz etmek olanaksız olacaktır. Aristoteles adı, İskender'in öğretmeni olarak kısaltıldığında Aristoteles'in farklı olanaklı dünyaların hepsinde aynı gönderime sahip olması gerekmektedir.<sup>42</sup> Olanaklı dünyaların birinde Aristoteles'in zanaatkâr olması, İskender ile bağlantısını koparacak ve aynı gönderime sahip olmayacaktır. Aynı zamanda kısaltma olarak kullanılan Aristoteles, İskender'in öğretmenine işaret etmeyecektir. Öte yan-

<sup>36</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 13.

<sup>37</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 12.

<sup>38</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 73.

<sup>39</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 73.

<sup>40</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 75.

<sup>41</sup> Saul A. Kripke, "A Puzzle About Belief" in *Meaning And Use*, ed. Avishai Margalit (Holland: Dardrech, 1979), 240.

<sup>42</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 78.

dan Russell, özel adların betimleyicileri ile kurduğu ilişki ile önermenin doğruluğunu da zorunlu kılmıştır. Yani 'Aristoteles, İskender'in öğretmenidir' önermesi sadece olgusal dünyada doğruluğa sahiptir. Olanaklı dünyalarda Russell'ın kurmuş olduğu doğruluk bağlantısı da kopacaktır. Kripke açısından olgu karşıtı durumlar hem eş anlamlılığın hem de önermenin doğruluğunun sorgulanmasına neden olmaktadır.

Kripke'ye göre, özdeşlik iki şey arasında değil, kendisiyle yine kendisi arasında kurulmaktadır. Bu durumda Frege'nin bahsettiği türden ' $x=y$ ' ifadesindeki eşitlik ancak nesnelere üzerinden özdeşliğe sahip olabilir.<sup>43</sup> Özel adlar söz konusu olduğunda aynı eşitlik sağlanamaz. Yani  $x$  ve  $y$  ancak birer değişkendir ve  $x$ 'in temsil ettiği nesne ile  $y$ 'nin temsil ettiği nesne aynıdır. Ancak  $x$ , özel isim olarak alındığında  $y$  ile aralarında özdeşlik kurulamaz. Aristoteles adına sahip iki kişi arasında sadece adların eşit ya da aynı olması bağlantısı kurulur, yani ikisi arasında özdeşlikten bahsedilemez. Kripke, özel adların özdeşliklerini adın betimleyicisi değil, doğrudan kendisiyle kurmuştur.

Kripke özdeşliği açıklayabilmek için katı belirleyiciler (rigid designator) kavramını kullanmıştır.<sup>44</sup> Kripke, özel adla nesne arasında nedensel bağ kurmuştur. Kurulan bağ ise katı belirleyiciler olarak bir nesnenin bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye gönderimde bulunmasıdır.<sup>45</sup> Kripke, katı belirleyiciler kuramını açıklayabilmek 1970 yılında seçimlerle Amerika başkanı olan Richard Nixon'u örnek olarak göstermiştir. Kripke'ye göre, Nixon adı bütün olanaklı dünyalarda aynı kişiye işaret etmektedir. Ancak Amerika'nın 1970 yılındaki başkanı her olanaklı dünyada farklı bir kişiyi işaret edebilir. Aynı zamanda 1970 yılında seçimleri kazanıp başkan olan Nixon'un seçimleri kaybetme olasılığı da mevcuttur. Bu durumda farklı bir olanaklı dünyada seçimleri kazanan başkası da olabilir. Ancak Nixon her olanaklı dünyada aynı kişidir. Seçimleri kazanan ya da kaybeden kişi olacaktır.<sup>46</sup> Kripke'nin özdeşliği katı belirleyici olarak her olanaklı dünyada adın kendisine (Nixon'a) işaret eder ve adın betimleyicisi (Amerika'nın 1970 yılındaki başkanı) katı belirleyici değildir. Katı belirleyici olmanın şartı, değişmez olan ve olanaklı dünyaların hepsinde aynı kişiye işaret eden olacaktır. Peki, Nixon'un anne ve babasının evlenmediği ve Nixon'un var olmadığı bir durumda katı belirleyici ne olurdu? Kripke'ye göre, Nixon'dan başka biri Nixon olamaz ve şayet Nixon var olmadıysa diğer tüm olanaklı dünyalarda da var değildir.<sup>47</sup> Nixon'un var olmama durumu olgu karşıtı durum olarak değerlendirilmemiştir. Kripke'ye göre, olgu karşıtı olan durum onun salt belirleyici olarak düşünülen özellikleridir. Nixon'un Amerika'nın başkanı olması ya da fiziksel özellikleri olgusal dünyadaki özellikleridir. Olanaklı dünyalarda bahsi geçen özelliklerin hiçbirine sahip olmasa da Nixon olmaya devam edecektir.<sup>48</sup>

Kripke'ye göre, olgu karşıtı durumlarda salt niteliksel betimlerin istenilmesinin önemli nedenlerinden birisi de zorunluluk ile apriori arasındaki metafizik ve epistemolojik karışıklıktan kaynaklanmaktadır. Zira zorunluluk, apriori ile özdeşleştirildiğinde nesnelere tek başına belirleyici özellikleri ile adlandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda Nixon'un belirleyici özellikleri Nixon için zorunlu olacak ve Nixon adı ile özdeşleşmesi gerekecektir. Tüm olanaklı dünyalarda da aynı anlama işaret etmesi ve zorunlu olması gerekecektir. Ancak

<sup>43</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 133.

<sup>44</sup> Çelebi, "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," 52.

<sup>45</sup> İbrahim Halil Çetres, "Sentaks ve Semantik Arasında: Saul A. Kripke" *VI. Mantık Çalıştayı* içinde, ed. Şafak Ural ve Vedat Kamer (İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2016), 86.

<sup>46</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 63.

<sup>47</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 63.

<sup>48</sup> Saul A. Kripke, *Philosophical Troubles Collected Papers Volume 1* (New York: Oxford University Press, 2011), 13.

olanaklı dünyalar, olgusal dünyada sahip olunan hiçbir niteliğe sahip olunamayacağını ve halen var olabilmeyi gösterir.<sup>49</sup> Bu durumda da esasen zorunluluk yüklenilen yargıların olgu karşıtı durumlarda olanaklılık taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü olgusal dünya referans alınarak zorunluluk atfedilen önermeler, olanaklı dünyalar kuramıyla beraber olanaklı olmaya dönüşecektir.

Kripke semantiğinde zorunluluk kavramı aynı zamanda zihinsel olgular ile fiziksel olgular arasındaki özdeşliği ortadan kaldırmaktadır. Sözgelimi, acı, C-liflerinin dürtülmesini sağlamaktadır. Şayet acı ile C-liflerinin dürtüleri arasında zorunlu bir ilişki kurulacaksa tüm olanaklı dünyalarda acı, C-liflerinin dürtülerini harekete geçirmelidir. Ancak acı olmadan C-liflerinin dürtüldüğü olanaklı dünyalarda ikisi arasındaki zorunluluktan bahsedilemez.<sup>50</sup> Nitekim acı zihinsel olguyu, C-liflerinin dürtülmesi fiziksel olguya delalet etmektedir. C-liflerinin sadece acı ile dürtüldüğü olgusal dünyada ikisi arasında özdeşlik kurulması Kripke semantiğinde zorunluluk taşımamaktadır. Olanaklı dünyaların birinde C-lifleri, acı olmadan ya da farklı uyarılar ile dürtülebilir. Bu durumda acı ile C-lifleri arasındaki zorunlu ilişki sekteye uğrayacaktır.

Kripke, yaptığı eleştirilerle esasen özel adlar ile betimleyiciler arasındaki özdeşlik ve anlam bağlantısını koparmıştır. Olgu karşıtı durumlar sadece özel adlar ile betimleyiciler arasındaki problem için değil, aynı zamanda anlamın apriori olarak bilinmesini de sorgulamaya açmıştır. Zira özel adlar ile betimleyici arasındaki ilişki zorunluluk içerdiğinde aposteriori ve apriori konusu da Kripke tarafından farklı bağlamda değerlendirilmiştir. Kant sonrası devam eden apriori yargıların zorunluluğu, Kripke tarafından özel adların gönderimi ile aposteriori yargıların zorunluluğunu tartışmaya açmıştır.

## 2. Kripke'de Özel Adların Gönderimi ve Zorunluluk İlişkisi

Kripke, özel adların betimleyicileri ile arasındaki anlam ve gönderim problemine sunduğu eleştirilerden sonra yeni bir kuram geliştirmemiştir. Kripke, herhangi bir kuram geliştirmeyeceğini ancak gönderim üzerinde sadece açıklama yapacağını ifade etmiştir.<sup>51</sup> Onun açıklamaları farklı felsefeciler tarafından 'Nedenselci Gönderim Kuramı' olarak yeniden ileri sürülmüştür. Kripke'nin görüşlerinin etkisiyle bazı felsefecilerde 'Doğrudan Gönderim Kuramı'nı geliştirmiştir.<sup>52</sup> Doğrudan gönderim kuramında özel adlar doğrudan gönderim yapmaktadır. Nedenselci gönderim kuramında ise özel adla betimleyici arasında anlamsal ilişki yoktur. Adlandırma, gösterim ya da betimleme yoluyla yapılır ancak aralarında zorunlu bir ilişki kurulmaz.

Gösterim yoluyla adlandırmada, öncelikle bir kişiye anne ve babası tarafından gösterim yoluyla adlandırma yapılır. Anne ya da baba tarafından 'Bu bebeğe X adını verelim' ifadesiyle adlandırma yapılır. Daha sonra bebek X adıyla anılır. Anne bir nedenden dolayı bebeğe X demektedir. Anneden sonra bebeğe seslenen kişi de aynı nedenden dolayı X olarak seslenir. Anne, bebeğe X adını verdiği için, yabancı da annenin X adını vermesinden dolayı X'i kullanır.<sup>53</sup> Böylece gösterim yoluyla gerçekleşen adlandırmada ad, bir sonrakine aktarılırken ilk kişinin kullandığı referans kullanılmaya devam etmektedir. Şayet kullanılan isim, tarihsel bir kişiliğe işaret ediyorsa ilk kişinin kullandığı şekliyle kullanılmasa dahi adla nedensellik arasındaki bağ devam

<sup>49</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 64.

<sup>50</sup> Çelebi, "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," 72.

<sup>51</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 81.

<sup>52</sup> İlhan İnan, *Dil Felsefesi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2018), 87.

<sup>53</sup> İnan, *Dil Felsefesi*, 87, 88.



edecektir. Sokrates adı Antik Yunan'daki kullanımı ile günümüzdeki kullanımı arasında telaffuz farkı olmasına rağmen aynı kişiye işaret etmektedir. Kripke'ye göre, Yunanlılar muhtemelen günümüzde kullanıldığı şekliyle *Sokrates* adını kullanmamıştır. Ancak yine de Sokrates adı Sokrates denilen kişiyle aynı gönderime sahip olacaktır.<sup>54</sup> Aradan uzun zaman geçmesine karşın adın aynı referansla kullanımı devam ettiği için bazı felsefeciler bu kuram için 'Tarihsel Gönderim Kuramı' adını kullanmıştır.<sup>55</sup>

Kripke'ye göre, betimleme yoluyla gerçekleşen adlandırma daha nadir kullanılan bir yöntemdir. Bu adlandırmada önce betimleyici oluşur daha sonra betimlenen şey adlandırılır. Ancak adlandırmadan sonra adla betimleyici arasında zorunlu bir bağlılık olamaz. Özel ad, sadece betim yoluyla sabitlenir. Buna örnek olarak; Neptün, önceleri 'Uranüs'ün yörüngesinde sapmalara neden olan gezegen' iken daha sonra Neptün adını alır. Kripke'ye göre, Neptün betimleme yoluyla adlandırılrsa dahi Neptün adı artık betimleyiciyle aynı anlamda olmayacaktır. Bu bağlamda Neptün adının anlamı da Uranüs'ün yörüngesinde sapmalara neden olan gezegen olmayacaktır.<sup>56</sup> Neptün'ün katı belirleyicisi olarak betiminin (Uranüs'ün yörüngesinde sapmalara neden olan) alınması, Neptün ile betimleyicisi arasında zorunluluk kurulmasından kaynaklanır. Neptün, olanaklı dünyaların her birinde farklı bir betimleyici alabilirdi. Zira olanaklı dünyaların birinde Uranüs'ün yörüngesinde sapmalara neden olmayacaktır. Dolayısıyla özel ad ile betimleyici arasında zorunluluk değil, olumsuzluk mevcudiyetini korumaktadır.

Nedenselci gönderim kuramında özel adın betimleyicisiyle anlamsal ilişkisi olmadığından Kripke'yi takip eden bazı düşünürler doğrudan gönderim kuramını geliştirmiştir. Doğrudan gönderim kuramı, semantik açıdan gönderenin önceliğini ortaya koymaktadır. Bu kurama göre, cümledeki özel ad doğrudan adın kendisine gönderim yapmaktadır. Böylece anlam betimleyicide değil, doğrudan adın temsil ettiği göndergeye ait olmaktadır.<sup>57</sup> Örneğin 'Thales' den bahsediliyorsa ebeveynlerinin ona Thales adını vermesinden ve Thales'in bu adı taşımasından dolayıdır. Thales adı zaman içinde betimleyici kazansa da gönderim yaptığı Thales değişmeyecektir. Bu bağlamda anlamsal ilişki de betimleyici aracılığıyla değil, doğrudan Thales'in kendisinde olacaktır. Nihayetinde özel ad, farklı betimleyiciler kazanmış olsa da adın temsil ettiği kişi sabit olacaktır.<sup>58</sup> Dolayısıyla anlam ile gönderim aynı olacaktır. Aynı zamanda doğrudan gönderim kuramı sadece özel adı değil, zamiri de gönderim olarak sabitlemiştir. 'Aristoteles bir filozoftur ve o Yunanlıdır' önermesinde 'o' zamiri de doğrudan Aristoteles'e gönderim yapacaktır.<sup>59</sup> Burada dikkat edilmesi gereken husus, zamirin tek başına bir anlam taşıması ve anlamın taşıyıcısı olan özel ada işaret etmesi durumudur. Doğrudan gönderim kuramıyla anlam özel adın temsil ettiği kişide sabitlenmektedir.

Kripke, gönderimin sabitlenmesinde birçok yol olduğunu ancak bunlardan ilkinin adlandırma olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ad koymada gönderim, gösterme ya da betimleme yoluyla sabitlenir.<sup>60</sup> Adlandırma, gönderimi sabitlediğinden özel adı ayırt etmeyi de sağlamaktadır. Hitler olarak adlandırılan kişinin adı kullanıldığında milyonlarca Yahudi'yi katleden kişi ayırt edilebilir. Şayet Hitler'in gönderimi, 'milyonlarca Yahu-

<sup>54</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 87.

<sup>55</sup> İnan, *Dil Felsefesi*, 87.

<sup>56</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 101.

<sup>57</sup> İnan, *Dil Felsefesi*, 88.

<sup>58</sup> Erdoğan Boz, "Dil Felsefesine Göre Özel Adların Anlamsal Görünümü," *Türk Dili* (2020/2): 38.

<sup>59</sup> İnan, *Dil Felsefesi*, 89.

<sup>60</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 163.

di'yi katleden kişi' olarak sabitlenirse Hitler'in bu eylemi yapmadığı olanaklı dünyalarda da Hitler, aynı kişiye gönderim yapacaktır. Bu durum, önceki başlıkta bahsedilen katı belirleyicilerdir. Ancak Hitler'in dışındaki bir kişi Yahudi katliamı yapmış olsaydı bu kişinin de Hitler olarak adlandırılması mümkün değildir.<sup>61</sup> Kripke, esasen gönderimi sabitlese dahi özel adı, olanaklı dünyalar bağlamından çıkarmak istememiştir. Çünkü gönderim sabitlense dahi özel adların zorunlulukları olgu bağlamının dışında değerlendirilmiştir. Önceki bölümde bahsedildiği üzere Kripke, semantiğinde zorunluluk kavramı Kant'ın zorunluluk anlayışının dışındadır. Zira Kripke semantiğinde zorunluluk, tüm olanaklı dünyalarda gönderimin aynı şeye işaret etmesiyle gerçekleşmektedir.

Kripke'ye göre, yargı, apriori zorunluysa iki şartı sağlamalıdır. Bunların ilki, yargı, tüm olanaklı dünyalarda aynı olmalıdır. İkincisi, apriori olarak bilinen yargı, olanaklı dünyalara bakılmaksızın doğru ve zorunlu olmalıdır. Ancak ilk seçenek, tüm olanaklı dünyaların incelenmesinin olanaksızlığından dolayı geçersizdir. İkinci seçenek ise yanlış bir önermenin tüm olanaklı dünyalarda doğru, olgusal dünyada yanlış olabileceğinden dolayı hatalıdır.<sup>62</sup> Çünkü önermenin yanlış olması belki olanaklı dünyaların çoğunda doğrudur ve sadece olgusal dünyada yanlıştır. Benzer şekilde olgusal dünyada doğru olan bir önermenin yanlış olduğu olanaklı dünyalar da mevcuttur. Ancak Kripke semantiğine göre, özel adların tüm olanaklı dünyalarda aynı kişiye işaret etmesi gerekmektedir. Bu durumda özel adların işaret ettiği gönderim, tüm olanaklı dünyalarda zorunlu olarak doğru olacaktır. Kripke bu durumu açıklayabilmek için 'H<sub>2</sub>O=su' örneğini kullanmıştır. Kripke'ye göre, insanlar, suyu başlangıçta rengi, tadı ve kendine özgü temasıyla su olarak adlandırmıştır. Ancak birçok özelliği ile suya benzemesine rağmen atom numarası farklı olan maddeler 'bazı su olmayan maddeler' olarak adlandırılmaz.<sup>63</sup> Bazı su olmayan maddeler 'sahte su' olarak adlandırıldığında tüm olanaklı dünyalarda bahsi geçen şey artık sahte su'dur ve 'H<sub>2</sub>O=su' eşitliğinin içinde olmayacaktır. Bu durumda H<sub>2</sub>O adlandırması, analitik ve apriori olmamasına rağmen metafiziksel olarak zorunlu olmuştur.<sup>64</sup> Dolayısıyla adlandırma ile H<sub>2</sub>O atom numarasına sahip olan madde su adını deneyime sahip olmadan almıştır. Bu durumda H<sub>2</sub>O'nun su olarak adlandırılması, Kripke semantiğinde zorunlu olanı temsil etmektedir. Nihayetinde H<sub>2</sub>O her olanaklı dünyada su'ya işaret edecektir ve bu durum zorunlu olacaktır. Ancak suyun tadı, rengi ya da diğer özellikleri olumsaldır ve her olanaklı dünyada farklılık taşıyabilmektedir.

## Sonuç

Mantıkta önermelerin doğruluğu ya da yanlışlığı meselesi Aristoteles'ten bu yana farklı bağlamlarda tartışılmıştır. Aristoteles, kategoriler ve töz arasındaki ilişkiye dayanarak tözün dışındaki kategorileri tözün nitelikleri olarak değerlendirmiştir. Bu sebeptendir ki, herhangi bir önerme özel adlardan oluşuyorsa ve özel adın betimleyicileriyle kurulmuşsa önermenin doğruluk değeri için betimleyici ile özel ad arasında kurulan ilişki dikkate alınmaktadır. 'Aristoteles, İskender'in öğretmenidir' önermesini incelediğimizde temel metinlerde ya da felsefe tarihi kitaplarında Aristoteles ile İskender arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu noktada Frege ve Russell, olgusal bağlamda karşılığı olan önermeleri doğru kabul etmiş ve ikisi arasında zorunlu özdeşlik kurmaya çalışmıştır. Ayrıca Frege, betimleyici ile özel ad arasında anlamsal bir ilişki de kurmaya çalışmıştır.

<sup>61</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 96.

<sup>62</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 51.

<sup>63</sup> Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, 156.

<sup>64</sup> Çelebi, "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," 59.

Kripke, olanaklı dünyalar kuramını kullanarak özel adların gönderimini olgusal bağlamın dışında değerlendirmiştir. Bu durumda Aristoteles, her olanaklı dünyada farklı betimleyicilere sahip olacaktır. Durum böyle olunca Aristoteles, ünlü bir ressam, İskender'in öğretmeni ya da İskender'in kölelerinden birisi olması mümkündür. Yani birbirinden farklı Aristoteleslerden bahsetmemize karşın Aristoteles aynı kişidir. Yani olgusal dünyamızda yaşamış olan Aristoteles, farklı olanaklı dünyalarda farklı işlerle ilgilenmiş olabilir. Bu durumda Kripke özel adla betimleyici arasındaki özdeşlik bağlantısını koparmıştır. Özdeşlik, özel adla betimleyici arasından çıktığında gönderimin zorunluluğu olanaklılığa dönüşmüş olacaktır. Aynı zamanda özel adla betimleyici arasındaki anlamsal ilişki de kopacaktır. Bu noktada Kripke, özdeşliğin yerine katı belirleyiciler (regit designator) kuramını geliştirmiştir. Böylece özel adla işaret ettiği gönderim sabitlenmiştir. Aristoteles, her olanaklı dünyada farklı işlerle uğraşan fakat yine de aynı kişi olandır.

Kripke, olumsuzluk, zorunluluk gibi kavramları Kant'tan farklı olarak deneyim öncesine dayalı olarak değil, olanaklı dünyalar üzerinden değerlendirmiştir. Bu bağlamda aposteriori yargıların da zorunlu olabileceğini aynı zamanda apriori yargıların da bazı durumlarda olumsuz olabileceğini göstermek istemiştir. Kripke, özel adların gönderiminde anlam, özdeşlik ve zorunluluk problemlerini olanaklı dünyalar kuramı ile açıklamaya çalışmıştır. Böylece, betimleyiciler özel adların zorunlu gönderimi değil sadece ayırt edici özellikleridir. Ancak özel adların betimleyicileri Kripke'nin bahsettiği gibi sadece bizim ayırt etmemizi sağlıyorsa ayırt edici olan betimleyici gönderenin en güçlü özelliğine delalet etmez mi? Yani 'İskender'in öğretmeni' ya da 'Antik Yunan'ın en büyük filozofu' betimleyicileri Aristoteles'i ayırt etmemizi sağlıyorsa bahsi geçen betimleyiciler güçlü ayırt edici özellikler olacaktır. Bu durumda bahsi geçen betimleyiciler Aristoteles için neye işaret etmektedir? Kripke'ye göre, bahsi geçen betimleyiciler Aristoteles için olgusal dünyadaki ayırt edici özelliklere işaret edecektir. Zira Aristoteles zaten her olanaklı dünyada aynı gönderime sahiptir, ancak olgusal dünyada bahsi geçen betimleyicilere sahiptir ve betimleyiciler sayesinde onu ayırt edebiliriz. Bu durumda betimleyiciler trafik levhalarına benzeyecektir. Betimleyiciler bizleri doğru adrese yönlendirmesine karşın, adresle ilişkisi sabit değildir, özdeş değildir, zorunlu değildir sadece ayırt edicidir ve olumsuzdur.

Kripke semantiğinde özel ad ve betimleyici ile kurulan herhangi bir önermenin doğruluğu doğrudan olanaklı dünyalar bağlamında değerlendirilmiştir. Bu durumda önermenin doğru olması her durumda zorunlu olarak doğru değil de 'doğru ya da yanlış olması olanaklıdır' biçiminde düzenlenir. Zorunlu olan sadece özel ad ve gönderimi arasındaki ilişkidir. Ancak olanaklı dünyalar sadece olgu dışındaki olasılıkları belirtmektedir. Buna göre, olanaklı dünyalar esasen olgusalın dışındaki olasılıklar için geliştirilmiştir. Ancak var olması olası olan dünyalar olgusal dünya ile özdeşleştirilmemiş midir? İçinde yaşadığımız hem fiziksel hem de zihinsel olarak kavradığımız dünya, zihinsel sürecin kavramları olan olanaklı dünyalarla özdeş kabul edilmiştir. Bu durumda olanaklı dünyalar, önermeler hakkında yargımızı oluştururken olgusal dünyayla özdeş tutulmuştur. Çünkü yargılarımızın olanaklı ya da zorunlu olmasını belirleyen olgusal dünyamız değil, olanaklı dünyaların hepsi olmuştur. Dolayısıyla Kripke, olanaklı dünyalar kuramıyla özel adlar ve betimleyiciler arasındaki özdeşlik problemini çözmeye çalışırken aynı zamanda olgusal dünyayla olanaklı dünyalar arasında yeni bir özdeşlik probleminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

**Kaynakça**

- Akyüz, Turgay. "Kant'ın Analitik ve Sentetik Ayrımının Aristotelesçi Felsefe Geleneği Bakımından Değerlendirilmesi," *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (2017): 149-159.
- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003.
- Aristoteles. *Metafizik*. Çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları, 2010.
- Başoğlu, Recep Yavuz ve Mehmet Taylan Cüyaz. "Boş Adlar ve Özel Adların Ontolojik Yükü," *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* (2010/1): 114-126.
- Boz, Erdoğan. "Dil Felsefesine Göre Özel Adların Anlamsal Görünümü," *Türk Dili* (2020/2): 36-46.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010.
- Çelebi, Vedat. "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması," *Beytülhikme Felsefe Dergisi* (2017/2): 51-74.
- Çetres, İbrahim Halil. "Sentaks ve Semantik Arasında: Saul A. Kripke" *VI. Mantık Çalıştayı* içinde, Editör: Şafak Ural ve Vedat Kamer, 83-87. İstanbul: Mantık Derneği Yayınları, 2016.
- Çitil, Ahmet Ayhan. *Çağdaş Felsefe 1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2012.
- Çitil, Ahmet Ayhan. *Çağdaş Felsefeden Kesitler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Frege, Gottlob. *Aritmetiğin Temelleri*. Çeviren: H. Bülent Gözkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Frege, Gottlob. *Kavram Yazısı*. Çeviren: Mustafa Özdemir, İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2019.
- Frege, Gottlob. "On Sense and Referance," *Philosophical Review* (1948): 209-230.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- İnan, İlhan. *Dil Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2012.
- Kant, Immanuel. *Prolegomena*. Çeviren: İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları, 2015.
- Kripke, Saul A. *Adlandırma ve Zorunluluk*. Çeviren: Berat Açıl, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- Kripke, Saul A. "A Puzzle About Belief" in *Meaning And Use*, Editör: Avishai Margalit, 293-283. Holland: Dortrech, 1979.
- Kripke, Saul A. *Philosophical Troubles: Collected Papers Volume1*. New York: Oxford University Press, 2011.
- Kripke, Saul A. *Reference And Existence The John Locke Lectures*. New York: Oxford Universty Press, 2013.
- Kripke, Saul A. "Speaker's Reference and Semantic Reference," *Midwest Studies In Philosophy* (1977/2): 255-276.
- Kripke, Saul A. *Wittgenstein Kurallar ve Özel Dil*. Çeviren: Berat Açıl, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.
- Özlem, Doğan. *Mantık*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Russell, Bertrand. *Dış Dünya Üzerine Bilgilerimiz*. Çeviren: Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.
- Russell, Bertrand. "Gönderim Üzerine," Çeviren: Alper Yavuz, *Felsefe Tartışmaları* (2015): 55-72.
- Russell, Bertrand. *Mistisizm ve Mantık*. Çeviren: Mustafa Özdemir, İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2019.
- Topçu, Nurettin. *Mantık*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- Yıldırım, Mustafa. "Frege'nin Anlam ve Gönderim Ayrımı," *Beytülhikme Felsefe Dergisi* (2017/2): 163-183.